

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۸/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱/۱۶

تبیین مولفه‌های کالبدی - عملکردی کیفیت زندگی (نمونه موردی: محله همت آباد اصفهان)

شیما صراف نیا

دانش آموخته رشته‌ی برنامه ریزی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

زهرا سادات سعیده زرآبادی

دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری گردید. و مبتنی بر آن الگوی تحلیلی در ابعاد شش‌گانه‌ای برای ارتقا کیفیت زندگی ارائه شد که هر یک از این ابعاد شامل چندین شاخص عینی و ذهنی می‌باشند. در میان این ابعاد شش‌گانه سه بعد جمعیتی، کارایی اقتصادی و محیط کارکردی کمترین امتیاز را آورده‌اند و بعد دسترسی‌پذیری بالاترین امتیاز را در میان همه‌ی ابعاد کسب کرده است.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد پخشایش نامناسب کاربری‌ها باعث شده کیفیت زندگی در بلوک‌های محله متفاوت باشد همچنین بافت فرسوده محله سبب تنزل کیفیت زندگی در محله شده است که سطح رضایت ساکنان از کیفیت زندگیشان پایین است. در نهایت نیز راهکارهایی جهت ارتقا کیفیت زندگی در محله ارائه شد تا ارزیابی انجام شده، مفید واقع شود.

کلمات کلیدی: برنامه ریزی کالبدی - عملکردی، کیفیت زندگی، تحلیل عاملی، محله همت آباد اصفهان.

امروزه برنامه ریزی شهری امری همه جانبه‌گرا و جامع است که در شکل درست خود به ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان در قالب یک فرآیند پویا و توانمند می‌پردازد و برای رسیدن به این منظور در تمامی ابعاد برنامه ریزی، ارتقا کیفیت زندگی شهروندان از الزامات محسوب می‌گردد. با توجه به اهمیت موضوع پژوهش حاضر با هدف ارتقا کیفیت زندگی در محله همت‌آباد اصفهان با تاکید بر مولفه‌های تاثیرگذار کالبدی - عملکردی صورت پذیرفت. از این رو در این پژوهش هدف مهم و اساسی ارتقا کیفیت زندگی شهری ساکنان و شهروندان محله همت‌آباد می‌باشد. نوع پژوهش بر حسب هدف توصیفی - تحلیلی است و نوع داده‌ها آمیخته کمی و کیفی است. با مطالعات پیمایشی و اسنادی گردآوری داده‌ها انجام گرفت و از روش تحلیل عاملی برای تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

بر این اساس ابتدا به بررسی و مطالعه‌ی الگوهای‌های نظری ارائه شده در زمینه‌ی کیفیت زندگی شهری پرداخته شده است. مروری بر نظریات اندیشمندان منتج به شکل‌گیری چارچوبی نظری در قالب

نویسنده مسئول: زهرا سادات سعیده زرآبادی، دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران،

z.zarabadi@srbiau.ac.ir

مقدمه

بیان مسأله

بشر در طول حیات خویش به ویژه از دهه ۷۰ به بعد به دنبال ارتقاء بخشی به زندگی نه تنها از بعد کمی بوده، بلکه بعد کیفی را نیز بیش از پیش مد نظر قرار دارد بنابراین می‌توان گفت که کیفیت زندگی شهری بعنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعات شهری است که به دلیل اهمیت روزافزون آن و نقش آن به عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه ریزی شهری همواره مورد توجه می‌باشد. برنامه ریزی کالبدی و عملکردی برای کیفیت زندگی شهری به عنوان یکی از مواردی است که در شهرسازی امروز با توجه به رشد سریع شهرها، بحران‌های مختلفی در زندگی شهری مانند مشکلات محیطی و همچنین نزول کیفیت زندگی را به همراه داشته است. بنابراین این نیاز توجه به شاخص‌های کیفیت زندگی و برنامه ریزی برای ارتقا این شاخص‌ها در شهر بیش از پیش احساس می‌شود. تقریباً در تمامی کشورهای صنعتی و پیشرفته، مرجع و سازمان مشخصی جهت اندازه‌گیری و به روزرسانی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری وجود دارد که در نظام برنامه ریزی ایران موضوع کیفیت زندگی توجه بسیار اندکی شده است. در سالهای اخیر تحت تاثیر نگرش‌ها و تحولات جدید، مفهوم کیفیت زندگی شهری هم از جهت کالبدی و هم از جهت عملکردی در برنامه ریزی شهری مطرح بوده است.

محله‌ی همت آباد واقع در منطقه ۶ شهرداری اصفهان با مشکلات عدیده‌ای چون فرسودگی، نفوذناپذیری، ریزدانگی قطعات و شبکه معابر باریک و ناکارآمد مواجه است که مورد توجه مدیران شهری اصفهان می‌باشد. (این محله توسط شرکت مشاور شارمند طرح ساماندهی برای آن مطرح شده است). که در این بافت مداخلاتی در قالب طرح‌های شهری نظیر طرح‌های نوسازی و بهسازی و ساماندهی به منظور بهبود فرسودگی بافت صورت گرفته است ولی این طرح‌ها همچنان نتوانسته شاخص‌های کیفیت زندگی را در بافت ارتقا دهد. بنابراین تحقیق حاضر در نظر دارد

کیفیت زندگی عبارت است از رضایت کلی فردی از زندگی و بنابراین کیفیت زندگی مفهومی عینی و ذهنی بصورت توأم است و در برنامه‌ریزی شهری می‌توان آن را با توجه به شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، محیطی، فرهنگی و... در قالب دو وجه عینی و ذهنی تعریف کرد که از طرفی امروزه در ادبیات برنامه‌ریزی مباحث کیفیت زندگی به عنوان یک اصل اساسی پیوسته مدنظر برنامه ریزان و مدیران شهری می‌باشد. بطور کلی رویکرد کیفیت زندگی، تلاشی در جهت ایجاد شهر سالم و تامین خدمات شهری مناسب و در دسترس برای همگان در چارچوب پایداری و احساس رضایت است (Harpham et al, 2001, 109). مفهوم کیفیت زندگی به عنوان بازتاب همه جانبه احساس شخصی از سلامتی شامل همه‌ی عواملی که در رضایت‌مندی انسان نقش دارند فرض شده است و تا حد زیادی تحت تاثیر کیفیت اقتصادی، اجتماعی، محیطی شهر می‌باشد (Van poll, 1997, 2). آنچه که در پیشینه‌ی تحقیقات نشان می‌دهد این است که از ابتدای دهه ۶۰ میلادی مفهوم کیفیت زندگی در کشورهای اروپایی رواج یافت. هم چنین در برخی از جوامع پیشرفته این واژه همراه و گاهی مترادف با واژه‌های دیگری مانند بهزیستی، همگانی، رفاه اجتماعی، تامین اجتماعی و مانند آن به کار گرفته می‌شد (حاجی یوسفی ۱۳۸۵، ۱). کیفیت محیط نیز با تاکید بر ساخت شهر و خوانایی شکل کالبدی آن را به عنوان عوامل تاثیر گذار در تعیین سطح کیفیت زندگی مطرح می‌نماید (بحرینی ۱۳۸۹، ۲۱۱). در این میان محله‌ی همت آباد اصفهان هرچند از لحاظ بعد عملکردی در بعضی از زمینه‌ها مانند دسترسی‌پذیری سهل و آسان بهبود یافته است اما متأسفانه در بعدها دیگر بخصوص بعد کالبدی نسبت به گذشته پیشرفت چندانی نداشته است و بر مشکلات آن مانند فرسودگی کالبدی بناها، مشکلات اجتماعی و... اضافه شده است.

گرفته شده است. در این مطالعه، کیفیت زندگی عبارت است از دو مقدار متمایز برای ارزیابی هر شاخص مربوط به نیازهای انسانی، که یکی میزان برآورده شدن عینی و ذهنی نیاز و دیگری اهمیت نسبی نیاز را مورد توجه قرار می‌دهد.

دکتر سعیده گروسی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای تحت عنوان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان به شناسایی سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی و ارتباط این دو متغیر در محلات مختلف شهر کرمان پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که سطح سرمایه اجتماعی در دسترس با سطح کیفیت زندگی ارتباط معنی دار دارد و ارتباط این دو متغیر تابعی از سطح محله است؛ علاوه بر این، بالا نبودن سطح کیفیت زندگی در بین شهروندان تحت تاثیر سطح نسبتاً متوسط سرمایه اجتماعی ایشان است. دکتر غلامرضا غفاری و همکارانش در سال ۱۳۸۷ به بررسی مفهوم کیفیت زندگی در محتوای برنامه‌های توسعه در ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که در هیچ کدام از برنامه‌ها، امور رفاهی و اجتماعی به سطح سیاستگذاری ارتقاء نیافته‌اند و بیشتر از جایگاهی خدماتی برخوردار بوده‌اند و به مسایل اجتماعی از منظر اقتصادی نگاه شده و برنامه‌ها در قبل و بعد از انقلاب تحت تاثیر الگوهای جهانی قرار داشته‌اند. مطالعات اولیه در مورد کیفیت زندگی شهری، به صورت چشمگیری در شهرها و کشورهای پیشرفته، در حال پیشرفت و در حال صنعتی شدن، از دهه ۱۹۷۱ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفته است. مطالعات و تلاش‌های پیشین در این زمینه، از دانش‌پژوهان جهان غربی آغاز شده است که در رشته‌های مختلفی چون، جامعه‌شناسی و روانشناسی مشغول فعالیت بوده‌اند. در تمام مطالعات انجام گرفته با هر تخصص و گرایشی، تنها یک هدف مدنظر بوده است و آن، ساماندهی شهر برای بهزیستی بشر است (موسوی و همکاران ۱۹۸، ۱۳۹۲).

• سنجش کیفیت زندگی در شهر پورتو

که با برنامه‌ریزی در کالبد و عملکرد بافت شاخص‌های کیفیت زندگی شهری را ارتقا دهد. به دلایلی چون کم عرض بودن معابر، فرسودگی کالبدی ابنیه‌ی موجود در بافت، باعث روبه زوال کشیدن نظم و به وجود آمدن ناهمگونی در بافت می‌شود. که این مسایل منجر به پایین آمدن سطح خدمات در بافت و پایین آمدن کیفیت زندگی می‌شود.

پیشینه تحقیق

عبارت کیفیت زندگی دوره‌های تاریخی زیادی را پشت سر گذاشته است و تغییرات مختلفی در آن صورت گرفته است. ریشه عبارت کیفیت زندگی را می‌توان در آثار کلاسیک ارسطو مربوط به سال ۱۳۳۰ قبل از میلاد یافت. تئوریه‌ها و مطالعات تجربی کیفیت زندگی عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته‌اند. مطالعات کیفیت زندگی در کشورهای در حال توسعه و به تبع آن در ایران به طور قابل توجهی کمیاب هستند. در سال‌های اخیر مقالاتی در این زمینه در مجلات علمی داخل و خارج کشور منتشر شده است. دکتر اسفندیار زبردست به بررسی قلمرو مسکن کیفیت زندگی و رضایت از زندگی در سکونتگاه‌های حاشیه کلانشهر تهران پرداخته است. در این مقاله با استفاده از تحلیل عاملی هفت قلمرو فرعی مسکن برای کیفیت زندگی همچون امکانات، کیفیت و استحکام مسکن شناسایی شده است. نتایج نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی بین دلایل مهاجرت به سکونتگاه‌های حاشیه‌ای تهران و قلمروهای فرعی مسکن کیفیت زندگی وجود دارد. دکتر رضوانی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای مروری به بررسی مفاهیم، شاخص‌ها و مدل‌های کیفیت زندگی و ارائه مدلی برای سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی پرداختند. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مقاله دیگری است که توسط دکتر رضوانی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ تدوین شده است. در این مطالعه برای سنجش کیفیت زندگی، چارچوبی مفهومی براساس نیازهای انسانی ارائه شده است، که در آن پیوند مفهومی بین دو رویکرد عمده کیفیت زندگی - عینی و ذهنی - در نظر

سانتوس و مارتینز (۲۰۰۷) پژوهشی به منظور نظارت بر کیفیت زندگی شهری در شهر پورتو انجام داده‌اند، دو جزء اصلی این سیستم یک رهیافت کمی براساس شاخص‌های آماری و یک تحلیل کیفی براساس درک ساکنان از شرایط زندگی _ ارائه شده است. قوت و ضعف دو رهیافت به کار گرفته شده در این تحقیق مرور شده است، بحث شده است که به منظور تحقق یک فهم عمیق‌تر و اندازگیری کارآمدتر کیفیت زندگی شهری، هر دو معیار اندازگیری مفید بوده و مکمل یکدیگر هستند.

برای کیفیت زندگی در این شهر جنبه‌ها و موضوعات زیر را تعریف کرده‌اند:

جامعه: جمعیت، آموزش، پویایی، فرهنگی، بهداشت، ایمنی، ناهنجاری‌های اجتماعی وضعیت محیط زیست: فضاها، سبز، آب و هوا، صدا، کیفیت هوا، زیرساخت‌های اساسی وضعیت کالاهای اجتماعی: تسهیلات اجتماعی، تسهیلات ورزشی، تسهیلات آموزشی، تسهیلات اجتماعی و درمانی، تحرک و پویایی، خدمات تجاری، میراث وضعیت اقتصادی: درآمد و هزینه، بازار مسکن، بازار کار، پویایی اقتصادی (Martins and Santos, 2007).

اهمیت و ضرورت تحقیق

مرور ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که توافق عمومی در میان محققان، سیاستگذاران و برنامه ریزان در خصوص نیاز به مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری وجود دارد. این مطالعات غالباً وظایف کلیدی از قبیل آگاه کردن شهروندان، گروههای اجتماعی و سیاست گذاران، از روندهای کیفیت زندگی را بر عهده دارند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژیهای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع را برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تسهیل سازد. همچنین یافته‌های کیفیت زندگی می‌تواند برای باز شناسی استراتژیهای سیاسی قبلی و

طراحی سیاست‌های برنامه ریزی آینده استفاده شوند (Lee, 2008:1207). امروزه در برنامه‌ریزی شهری اهدافی مثل توسعه پایدار شهری، رفاه اجتماعی شهری، رضایتمندی شهروندان و بهبود محیط زندگی دنبال می‌شوند که رابطه مستقیمی با کیفیت زندگی دارد و هدف غایی آنها ارتقا کیفیت زندگی می‌باشد. شهرهای کانادا، استرلیا و اروپا کماکان بهترین و با کیفیت‌ترین شهرهای جهان از نظر کیفیت زندگی محسوب می‌شوند.

شهرنشینی در کشور ما به سرعت در حال رشد است. فرصت‌ها، منابع و امکانات مورد نیاز برای توسعه و تامین نیازهای انسانی، به طور مناسبی در شهرها تامین نشده است. از طرفی در اکثر شهرها شاهد بافت‌های فرسوده هستیم که از مهمترین چالش‌ها و مسائل شهری است. این بافت‌ها از امکانات شهری استفاده چندانی نمی‌برند و با وجود مشکلاتی مانند تراکم بالا، فقر، عدم بهداشت، بیکاری و مشاغل کاذب، بی‌نظمی، بی‌ثباتی، بی‌هویتی و ... در شرایط بسیار نامطلوبی به سر می‌برند. محله‌ی مورد نظر محله همت‌آباد می‌باشد که از بافت‌های فرسوده‌ی شهری محسوب می‌شود. بالطبع این بافت دارای کالبد فرسوده و عملکرد ناکارآمد می‌باشد که این پژوهش درصدد است که با برنامه‌ریزی کالبدی-عملکردی در جهت ارتقا زندگی از رفع این مشکلات برآید.

مبانی نظری

برنامه ریزی کالبدی: برنامه‌ریزی کالبدی برنامه‌ریزی است که بر استفاده از زمین و شکل توسعه آن نسبت به مسایل اجتماعی و اقتصادی تمرکز دارد. برنامه‌ریزی از جهت توجه ما اساساً با زمین درگیر است نه با برنامه‌ریزی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی. برای طراحی و تدوین برنامه کالبدی باید تصمیم گرفت که چه کاری باید کرد. زمین و بخش‌های مختلف برای چه منظوری استفاده خواهد شد؟ این امر نیازمند نگرش چند نظمی است که از معیارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی بهره می‌گیرد (Taylor 1998, 76).

برای انجام برخی امور نیاز به طرح‌ها و نقشه‌های کالبدی امر امکان‌ناپذیر است چرا که توسعه و ساماندهی شهرها، روستاها و ... به طرح‌هایی نیاز دارد که ترکیب و ترتیب منظم کارها در آنها مشخص شده باشد. در این زمینه‌ها با استفاده از برنامه‌ریزی کالبدی فرآیند انجام اقدامات و ترتیب زمامی آنها روشن می‌شود. در واقع همانگونه که از تعریف برنامه ریزی به عنوان ترتیب منظم مراحل دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده برمی‌آید، نشان دادن فعالیت‌ها و عملکردها و مراحل آنها در زمان‌های گوناگون بر روی نقشه‌های دقیق، جنبه کالبدی برنامه را از لحاظ محل قرارگیری، تراکم، ارتباطات و ... مشخص می‌کند. این نقشه‌ها نیز ترتیب و ترکیب منظم کارها را برحسب زمان برای رسیدن به اهداف نشان می‌دهند (Hall, 1992, 87).

مولفه‌های کالبدی - عملکردی

کیفیت: کیفیت چگونگی یک پدیده است که تاثیر عاطفی و عقلانی خاصی بر انسان می‌گذارد و خاصیتها و ویژگیهای اصلی یک چیز را بیان می‌کند. کیفیت نقش بسیار اساسی در تعیین و تمایز یک چیز از چیزهای دیگر دارد و شامل کیفیت ظاهری، عملکردی و زیبا شناختی می‌شود (کوبی و همکاران ۱۳۸۴، ۷).

- ۱- دسترسی شامل بصری، فیزیکی، نفوذپذیری، پایداری و تغییرناپذیری و وجود سلسله مراتب شبکه ارتباطی
- ۲- فرم بافت (سنتی و مدرن) شامل شبکه منظم و نامنظم، ریزدانه یا درشت دانه، اندازه بلوک‌ها، نمای شهری و هویت بناها
- ۳- مولفه‌های بصری شامل کیفیت زیباشناسانه‌ی فضاهای شهری و فضاهای باز عمومی
- ۴- کیفیت عناصر نرم و سخت منظر شهری شامل حفظ فضاها، میزان باز بودن و تعریف شدگی فضاها، معنای تاریخی و محتوایی و نظم محیط، کیفیت رنگ، کیفیت فضاهایی مثل خیابان و میدان، پرداختن به جزئیات معماری در نقشه‌ها، یکپارچگی، زیباشناسی بصری (کیفیت کف و مبلمان) و منظرسازی سخت و نرم
- ۵- مولفه‌های عملکردی شامل درگیر شدن فعال با محیط، درگیر شدن غیرفعال با محیط، راحتی و آسایش
- ۶- امکان کشف محیط شامل فضای باز عمومی، پارکینگ، مسیر پیاده و سواره (Carmona, 2003).

برنامه ریزی محله مبنا: برنامه‌ریزی محله مبنا در پی شناخت سرشت ویژه و خاص هر محله و ناحیه شهری است که توسط رفاه ذهنی متشکل از اجزای مرتبط؛ رضایت از زندگی، عاطفه شیرین و لذت بخش و تاثیر ناخوشایند است. رضایت از زندگی به عنوان یک ارزیابی شناختی تعریف شده است، به موجب آن امید (۱۳۸۸، ۱۱۸).

شرایط کنونی در مقایسه با استانداردهای داخلی تحمیل شده است (Das, 2008, 299). مقایسه‌های ملی و بین‌المللی استفاده می‌شود (رضوانی و همکاران ۱۳۸۸، ۷).

«رفاه اجتماعی» دامنه وسیعی از فعالیت‌ها و برنامه‌هایی را در بر می‌گیرد که تحت نظارت و با کمک دولت، برای بهزیستی افراد و جامعه انجام پذیرد در چهارچوب این تعریف «خدمات اجتماعی» در واقع زمینه عملیاتی مشخص و محدودتری به حساب می‌آید (بیگدلی، ۱۳۸۵، ۳۹). آستانه رفاه محیط زیست می‌تواند به عنوان کوچکترین محیطی که در آن تمام نیازهای روزانه مورد نظر ساکنان (ارزشمند از طرف ساکنان) در یک مکان برآورده می‌شود، توصیف گردد (طیبیان، فریادی، ۱۳۸۴، ۱۳۱).

شاخص‌های کیفیت زندگی، ارائه اندازه‌گیری‌های مهم به «مستقیم» در مورد شرایط زندگی مردم اینکه چگونه احساس می‌کنند، که بر خلاف اقدامات اقتصادی و دیگر هدف و یا داده‌ها «غیر مستقیم» شاخص کیفیت زندگی را کشف و شناسایی و عواملی مهم در زندگی خوب هستند (Young ۳، ۲۰۰۸). شاخص‌های کیفیت زندگی به دو دسته شاخص‌های عینی و ذهنی تقسیم‌بندی می‌شوند. روش اول، شاخص‌های عینی را برای سنجش کیفیت زندگی مورد استفاده قرار می‌دهد. شاخص‌های

عینی، شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای انعکاس میزان تامین نیازهای انسانی هستند که با استفاده از گزارش‌ها و آمارها رسمی بررسی می‌شوند. این شاخص‌ها وضعیت ظاهری و ملموس زندگی را نشان می‌دهند. در این روش از شاخص‌هایی مانند تولید ناخالص داخلی، شاخص پیشرفت اصلی، شاخص سلامت اجتماعی و شاخص توسعه انسانی برای

شاخص‌های عینی مانند رفاه محیط زیست، مسکن، اوضاع و احوال محیط زیست آدمی همچون آلودگی محیط، مسکن، منابع مالی، تفریحات و مانند آن، دوم، برخی از مشخصات افراد جامعه همچون تندرستی، دستاوردهای آموزش، انسجام خانوادگی، سلامت روانی و مانند آن (محمودی نژاد، صادقی ۱۳۸۸، ۹۹). روش دوم، شاخص ذهنی قرار دارند که سطح رضایت افراد و گروه‌ها را که اصلاحاً بهزیستی ذهنی نامیده می‌شود ارزیابی می‌کنند. این شاخص‌ها مبتنی بر گزارش شخصی افراد از ادراکشان در مورد جنبه‌های مختلف زندگی است. این شاخص‌ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی‌اند، ادراکات و ارزشیابی‌های افراد را از وضعیت عینی زندگی شان نمایش می‌دهد (رضوانی و همکاران ۱۳۸۸، ۷). شاخص‌های ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی و رضایت ساکنان از زندگی شهری به دست می‌آیند. در حالی که شاخص‌های عینی مربوط به حقایق قابل مشاهده هستند که غالباً از داده‌های ثانویه به دست می‌آیند (رضوانی و همکاران ۱۳۸۸، ۸۸).

شاخص‌های کیفیت زندگی شهری را می‌توان در شش بعد محیط کالبدی، عملکردی، زیست محیطی، اقتصادی، جمعیتی و اجتماعی بررسی نمود. در این تحقیق به بررسی شاخص‌های عینی و ذهنی ذکر شده در بالا پرداخته شده است که در جدول (۱) مشخص شده است.

جدول (۱): الگوی تحلیلی از مولفه‌های کالبدی- عملکردی شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی، نگارنده

شاخص‌های ذهنی	شاخص‌های عینی	ابعاد	مولفه کالبدی
میزان رضایت از استحکام بناها	کیفیت بناها	تسهیلات و ویژگی‌های مسکن	فرم بافت
میزان رضایت از نورگیری خانه	قدمت مسکن		
میزان رضایت از طراحی بناها	مصالح بناها		
میزان رضایت از اندازه‌ی خانه‌ها	دانه بندی بناها		
میزان رضایت از تنوع بصری موجود در محله	-	زیبایی شناسی و منظر	کیفیت عناصر سخت و نرم منظر شهری و مولفه‌های بصری
میزان رضایت از زیبایی محله	-		
میزان رضایت از بوم آوردی	-		
میزان رضایت از خوانایی محله (درک آسان از محیط)	-		
میزان رضایت از تلفیق منظر طبیعی و مصنوع	-	محیط کارکردی	امکان کشف محیط
میزان رضایت از دسترسی به پارکینگ عمومی	دسترسی به پارکینگ عمومی		
میزان رضایت از دسترسی به حمل و نقل عمومی در محله	دسترسی به حمل و نقل عمومی		
میزان رضایت از حمل و نقل وسایل شخصی	دسترسی به بزرگراه		
میزان رضایت از دسترسی به مسیرهای پیاده	-	دسترسی پذیری	دسترسی
میزان رضایت از وضعیت ترافیک	-		
میزان رضایت از دسترسی به مراکز تفریحی و فرهنگی	دسترسی به مراکز تفریحی و فرهنگی		
میزان رضایت از دسترسی به فضای سبز	دسترسی به فضای سبز		
میزان رضایت از دسترسی به خدمات بهداشتی	دسترسی به خدمات بهداشتی	کارایی اقتصادی	زیست محیطی
میزان رضایت از دسترسی به تسهیلات ورزشی	دسترسی به تسهیلات ورزشی		
میزان رضایت از دسترسی به مرکز خرید	دسترسی به مرکز خرید		
میزان رضایت از دسترسی به مراکز مذهبی	دسترسی به مراکز مذهبی		
میزان رضایت از دسترسی به دبیرستان	دسترسی به دبیرستان	آلودگی‌ها	زیست محیطی
میزان رضایت از دسترسی به راهنمایی	دسترسی به راهنمایی		
میزان رضایت از دسترسی به دبستان	دسترسی به دبستان		
میزان رضایت از تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌های مختلف در محله	-		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری تجاری (مراکز خرید روزانه و هفتگی)	آلودگی‌ها	زیست محیطی
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری درمانی		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری آموزشی		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری فضای سبز		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری اداری		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری فرهنگی		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری مذهبی		
میزان رضایت از خدمات ارائه شده	سراجه کاربری ورزشی		
میزان رضایت از تمیزی و دفع زباله	-		

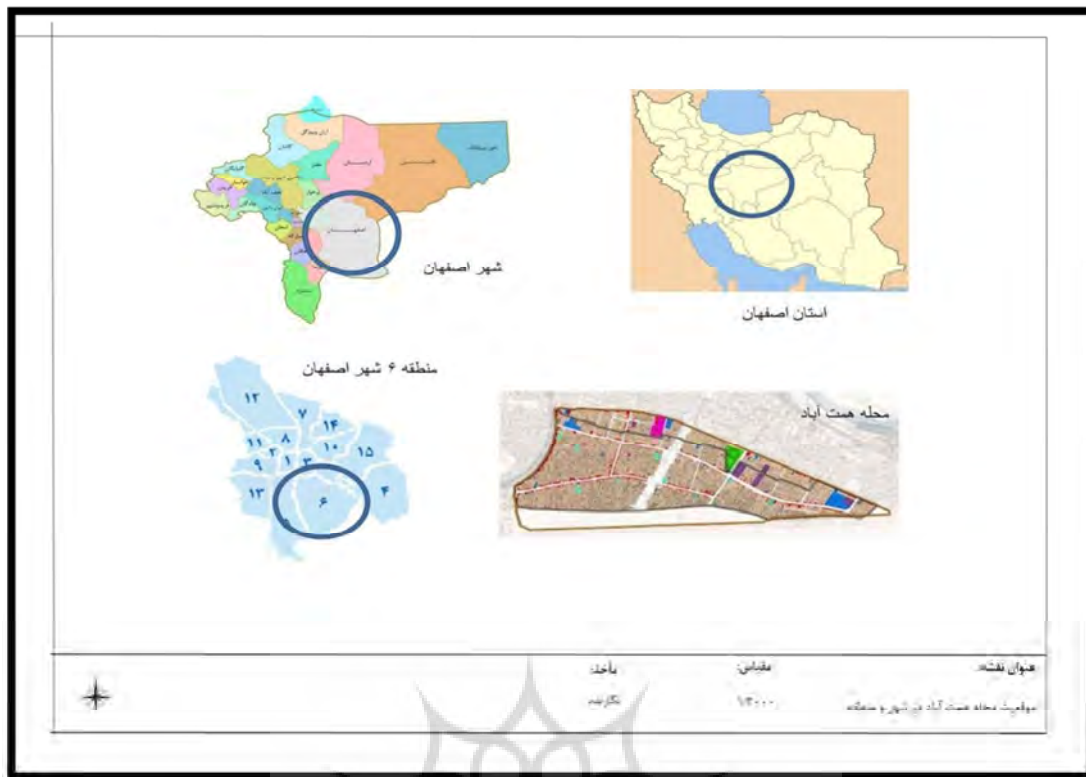
میزان رضایت از تمیزی و دفع آبهای سطحی	-		
میزان رضایت از سر و صدا	-		
میزان رضایت از کیفیت هوا	-		
میزان رضایت از درآمد خانوار	-	هزینه‌های خانوار	اقتصادی
میزان رضایت از هزینه‌های خانوار، مسکن، حمل و نقل و ...	-		
میزان رضایت از رشد جمعیت و ازدحام در محله	-	رشد جمعیت	جمعیتی
میزان رضایت از روابط اجتماعی محله	-	روابط اجتماعی در محله	اجتماعی
رضایت از امنیت حضور در اماکن عمومی در شب	-		
رضایت از مشارکت در امور محله	-		
میزان تمایل به ماندگاری در محله	-		

روش تحقیق

محدوده‌ی مورد مطالعه

در این بررسی کیفیت زندگی شهری از دیدگاه ساکنین محله‌ی همت‌آباد مدنظر است. جمعیت محله طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، ۱۵۵۸۶ نفر و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۷۴ نفر می‌باشد که ۳۷۵ پرسشنامه در محله پر شد. رویکرد حاکم بر این پژوهش روش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه سنجش رضایت مردم است که در پرسشنامه از طیف لیکرت ۵ مقیاسی استفاده شده است و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و همچنین با استفاده از مدل تحلیل عامل، داده‌های مورد جمع‌آوری شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. همچنین به منظور تقویت پایه‌ها و مبانی نظری، بررسی‌های لازم از طریق مطالعه اسناد و مدارک مرتبط صورت گرفته است. برای محاسبه حجم نمونه از روش کوکران استفاده شده است. گالتون دانشمند اواخر قرن ۱۹ و آغاز قرن ۲۰ اولین کسی بود که بنیان‌های اولیه تحلیل عاملی را بنا نهاد. تحلیل عاملی نامی عمومی است که برای برخی از روش‌های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن اطلاعات زیاد است. اگر در تحلیل عاملی هدف خلاصه کردن تعداد شاخص‌ها به عوامل معنی دار باشد باید از تحلیل عاملی نوع R استفاده گردد. (حکمت نیا و میرنجف موسوی ۱۳۹۲، ۲۴۰).

منطقه ۶ اصفهان یکی از مناطق چهارده گانه‌ی شهرداری اصفهان است که در پهنه‌ی جنوب شرقی شهر واقع شده است. منطقه ۶ شامل ۶ ناحیه و سیزده محله می‌باشد که یکی از این محلات محله‌ی همت‌آباد است که محله‌ی همت‌آباد در جنوب شرقی منطقه ۶ واقع شده است. این محدوده از شمال و شرق به خیابان سپهسالار، از غرب به خیابان سجاد و از جنوب به خیابان سیم خاردار (اراضی نظامی) محدود می‌گردد. که دارای ۱۵۵۸۶ نفر جمعیت است. محله دارای ۵ سوپر بلوک می‌باشد که هریک از این سوپر بلوک‌ها از تعدادی بلوک تشکیل شده است. مساحت پهنه منطقه شش، ۲۲۸۰ هکتار است. محدوده مورد مطالعه، که مساحتی بیش از محدوده‌ی بافت فرسوده را شامل می‌شود ۸۸/۸ هکتار است که ۳۷/۵٪ از منطقه شش را دربر می‌گیرد. محدوده‌ی بافت فرسوده‌ی همت‌آباد، مساحتی بالغ بر ۶۲/۴ هکتار را شامل می‌شود که ۲۷/۵٪ از مساحت منطقه ۶ ۲/۹۸٪ از مساحت کل بافت فرسوده شهر اصفهان را به خود اختصاص داده است (گزارش مطالعات طراحی شهری و تعریف پروژه‌های نوسازی محدوده همت‌آباد ۱۳۸۷، ۲۱).

نقشه (۱): موقعیت محله همت آباد

بحث و یافته‌ها

با توجه به متغیرهای اصلی (بالای ۵/۰) عوامل اصلی، هر عامل اصلی را با توجه به یک مفهوم و شاخص کلی نام گذاری و تفسیر کرد. چهار عامل مشخص شده برای تعیین ابعاد کیفیت زندگی در محله همت آباد به شرح زیر تفسیر شده‌اند.

جدول (۲): عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی، نگارنده

شاخص عینی کیفیت بنا (نوساز)	شاخص‌های مربوط به عامل اول (عملکرد کاربری‌ها و وضعیت مسکن)
شاخص عینی قدمت مسکن (۱ تا ۱۰ سال)	
شاخص عینی مصالح (اسکلت بتنی و فلزی)	
شاخص عینی دانه بندی (۲۰۰ متر مربع به بالا)	
شاخص ذهنی میزان رضایت از استحکام بناها	
شاخص ذهنی میزان رضایت از نورگیری خانه	
شاخص ذهنی رضایت از طراحی بناها	
شاخص ذهنی میزان رضایت از اندازه‌ی خانه‌ها	
شاخص ذهنی بوم آوردی مصالح	
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به پارکینگ عمومی	
شاخص ذهنی رضایت از حمل و نقل وسایل شخصی	
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به مسیرهای پیاده	
شاخص عینی دسترسی به فضای سبز	
شاخص عینی دسترسی به مرکز خرید	

شاخص عینی دسترسی به دبستان		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به فضای سبز		
شاخص عینی سرانه کاربری درمانی		
شاخص عینی سرانه کاربری آموزشی		
شاخص عینی سرانه کاربری فضای سبز		
شاخص عینی سرانه کاربری اداری		
شاخص عینی سرانه کاربری فرهنگی		
شاخص عینی سرانه کاربری مذهبی		
شاخص عینی سرانه کاربری ورزشی		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری درمانی		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری فضای سبز		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری فرهنگی		
شاخص ذهنی رضایت از تمیزی و دفع زباله و دفع آبهای سطحی		
شاخص ذهنی رضایت از نظافت خانه‌ها و مکان‌های عمومی		
"شاخص ذهنی میزان رضایت از هزینه‌های خانوار، مسکن، حمل و نقل و ..."		
شاخص ذهنی میزان تمایل به ماندگاری در محله		
شاخص ذهنی رضایت از زندگی در محله		
شاخص عینی قدمت مسکن (۱ تا ۱۰ سال)		
شاخص ذهنی رضایت از تنوع بصری موجود در محله		
شاخص ذهنی شاخص رضایت از دسترسی به حمل و نقل عمومی	شاخص‌های مربوط به عامل دوم (دسترسی به خدمات و تسهیلات)	
شاخص ذهنی رضایت از وضعیت ترافیک		
شاخص عینی دسترسی به مراکز تفریحی و فرهنگی		
شاخص عینی دسترسی به فضای سبز		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به مراکز تفریحی و فرهنگی		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به خدمات بهداشتی		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به تسهیلات ورزشی		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری فضای سبز		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری فرهنگی		
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری ورزشی		
شاخص ذهنی رضایت از تمیزی و دفع زباله و دفع آبهای سطحی		
شاخص ذهنی رضایت از سرو صدا		
شاخص ذهنی رضایت از کیفیت هوا		
شاخص ذهنی میزان رضایت از هزینه‌های خانوار، مسکن، حمل و نقل و ...		
شاخص ذهنی میزان تمایل به ماندگاری در محله		
شاخص عینی دسترسی به تسهیلات ورزشی		
شاخص عینی مصالح (اسکلت بتنی و فلز)		شاخص‌های مربوط به عامل سوم (وضعیت اجتماعی)
شاخص ذهنی شاخص رضایت از دسترسی به حمل و نقل عمومی		
شاخص ذهنی رضایت از حمل و نقل وسایل شخصی		
شاخص عینی دسترسی به مرکز خرید		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به مرکز خرید		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به دبیرستان		
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به راهنمایی		

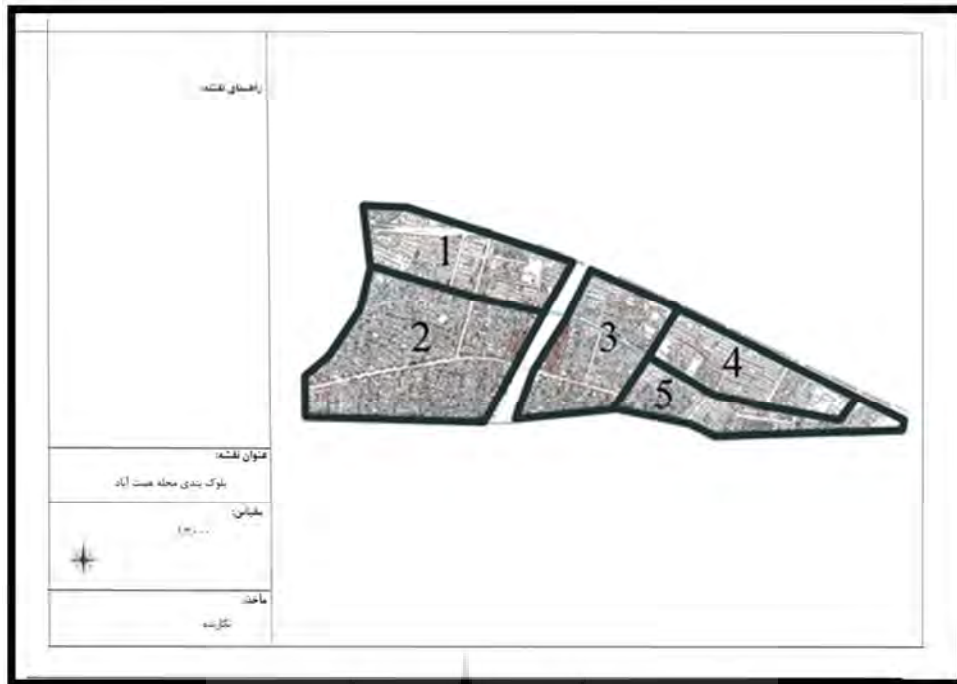
شاخص ذهنی رضایت از تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌های مختلف در محله	شاخص‌های مربوط به عامل چهارم (وضعیت زیبایی و منظر)
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری تجاری (مراکز خرید هفتگی و روزانه)	
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری ورزشی	
شاخص ذهنی رضایت از درآمد خانوار	
شاخص ذهنی میزان رضایت از هزینه‌های خانوار، مسکن، حمل و نقل و ...	
شاخص ذهنی رضایت از روابط اجتماعی محله	
شاخص ذهنی رضایت از امنیت حضور در اماکن عمومی در شب	
شاخص ذهنی رضایت از مشارکت در امور محله	
شاخص ذهنی میزان تمایل به ماندگاری در محله	
شاخص عینی قدمت مسکن (۱۰ تا ۱۰۰ سال)	
شاخص ذهنی رضایت از تنوع بصری موجود در محله	
شاخص ذهنی رضایت از زیبایی محله	
شاخص ذهنی بوم آوردی مصالح	
شاخص ذهنی خوانایی محله (درک آسان از محیط)	
شاخص ذهنی تلفیق منظر طبیعی و مصنوع	
شاخص ذهنی رضایت از وضعیت ترافیک	
شاخص ذهنی رضایت از دسترسی به دبستان	
شاخص عینی سرانه کاربری تجاری (مراکز خرید هفتگی و روزانه)	
شاخص ذهنی میزان رضایت از خدمات کاربری آموزشی	
شاخص ذهنی رضایت از درآمد خانوار	

رتبه بندی سوپر بلوک های شهری محله همت آباد

با توجه به مقادیر ایجاد شده در جدول اصلی، گزینه‌ها را اولویت بندی می‌کنیم. که بلوک ۴ با امتیاز ۰/۸۲ رتبه اول را کسب کرده است.

جدول (۳): الویت بندی سوپر بلوک‌های محله همت آباد بر اساس امتیاز شاخص ترکیبی، نگارنده

سوپر بلوک‌های محله همت آباد	امتیاز عامل ترکیبی Fi	امتیاز عامل اول F1	امتیاز عامل دوم F2	امتیاز عامل سوم F3	امتیاز عامل چهارم F4
بلوک ۱	0/61	1/00	0/00	0/69	0/41
بلوک ۲	0/32	0/00	0/33	0/92	0/31
بلوک ۳	0/46	0/51	0/79	0/00	0/46
بلوک ۴	0/82	0/65	0/81	1/00	1/00
بلوک ۵	0/76	0/81	1/00	1/00	0/00

نقشه (۲): بلوک بندی محله

با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته در جهت ارتقا کیفیت (زیباشناسی و منظر)، ۹ (محیط کارکردی) را گرفتند و بعدها زندگی در بلوک‌ها، چهار عامل مشخص شده که عامل اول عملکرد کاربری‌ها و وضعیت مسکن، عامل دوم دسترسی به خدمات و تسهیلات، عامل سوم وضعیت اجتماعی و عامل چهارم وضعیت زیبایی و منظر نام گذاری شدند. با توجه به این چهار عامل بلوک چهار با امتیاز ۰/۸۲ رتبه اول را کسب کرد و بعد از آن به ترتیب بلوک پنج با امتیاز ۰/۷۶، بلوک یک با امتیاز ۰/۶۱، بلوک سه با امتیاز ۰/۴۶ و در آخر بلوک دو با امتیاز ۰/۳۲ رتبه پنجم را کسب کرد. هم چنین با ارزیابی کلی شاخص‌ها در محله امتیاز هر بعد و هر شاخص به دست آمد که بالاترین امتیاز مربوط به بعد دسترسی پذیری است که رتبه‌ی یک را به خود اختصاص داده و کمترین امتیاز مربوط به بعد رشد جمعیتی است که رتبه آخر را کسب کرده. بعدها شامل مولفه کالبدی رتبه‌های ۲ (تسهیلات و ویژگی‌های مسکن)، ۱ (دسترسی پذیری)، ۵

تفسیر نتایج و ارائه راهکارها

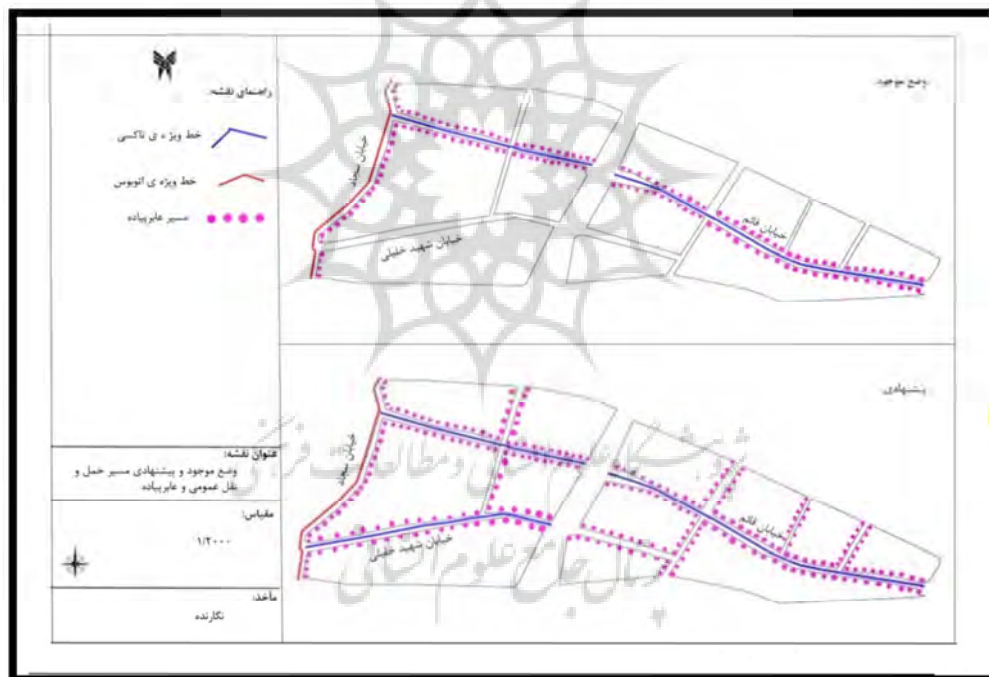
با توجه به عامل‌ها در هر بلوک به ارائه راهکارها پرداخته می‌شود. برای ارائه راهکارها در هر بلوک، عامل اول قسمت عملکرد کاربری‌ها و عامل دوم دسترسی پذیری در همه‌ی بلوک‌ها با هم دیده می‌شود که در جدول زیر عامل‌ها و شاخص‌های مربوط به هر عامل برای ارائه راهکارها آورده شده است.

جدول (۴): عامل‌ها و شاخص‌ها، نگارنده

عامل اول	عملکرد کاربری‌ها	سرانه درمانی، سرانه آموزشی، سرانه فضای سبز، سرانه اداری، سرانه فرهنگی، سرانه مذهبی، سرانه مذهبی
	وضعیت مسکن	کیفیت بنا، قدمت مسکن، مصالح، دانه بندی
عامل دوم	دسترسی به خدمات و تسهیلات	دسترسی به حمل و نقل عمومی، دسترسی به مراکز فرهنگی، دسترسی به فضای سبز، دسترسی به مراکز درمانی، دسترسی به تسهیلات ورزشی
عامل چهارم	وضعیت زیبایی و منظر	تنوع بصری، زیبایی، بوم آوردی مصالح، خوانایی، تلفیق منظر طبیعی و مصنوع

راهکار اول: عملکرد کاربری‌ها و دسترسی

- کاربری فرهنگی پیشنهادی در بلوک ۵ و ۲.
- کاربری فضای سبز پیشنهادی در بلوک ۲.
- کاربری ورزشی پیشنهادی در بلوک ۵ و ۲.
- کاربری آموزشی (کودکستان) پیشنهادی در بلوک ۳ و ۲ و ۴.
- جداسازی مسیرهای پیاده و سواره درون سایت.
- تعیین خط ویژه تاکسی در خیابان شهید خلیلی.

نقشه (۳): راه‌های پیشنهادی

راهکار دوم: زیبایی و منظر

- عدم استفاده از مصالح غیر بومی در ساخت و سازها و تلاش در جهت یکسان نمودن نماهای بناها.
- کاشت درختان به عنوان جداره‌های نرم.
- تعبیه‌ی مبلمان شهری در محله.
- پیوستگی در کف و خط آسمان با استفاده از کنترل ارتفاع در ساخت و سازها.
- ایجاد المان و آبناهایی در گره‌های جمعیتی موجود در بافت.
- نقاشی بر روی ساختمان‌ها.
- راهکار سوم: وضعیت مسکن
- بازسازی و بهسازی بناها و ایجاد ساخت‌های جدید به خصوص در بلوک‌های ۲ و ۳.
- تجمع پلاک‌ها که می‌تواند به متراژ کوچک خانه‌ها و ریزدانگی بافت کمک کند.
- تراکم‌ها در محله به یک اندازه باشد که خط آسمان در محله دچار اختشاش نشود.
- جلوگیری از اختلاف در رنگ و جنس مصالح به کار رفته در ساخت و سازها.
- اعطای وام‌های دولتی به سکنه‌ی محله برای بهبود وضعیت کالبد محله.

نتیجه گیری

این تحقیق در راستای ارتقا کیفیت زندگی شهری در بلوک‌های محله همت‌آباد و با تاکید بر مولفه‌های برنامه‌ریزی کالبدی-عملکردی و شاخص‌های مربوط به آن‌ها برای ایجاد ارتقاء کیفیت زندگی این محله به انجام رسید. پس از تشخیص سطح کیفیت زندگی شهری در محله همت‌آباد و الویت‌بندی شاخص‌های تاثیرگذار بر آن، با توجه به محدودیت‌ها و پتانسیل‌های محله، راهبردها و راهکارهایی به منظور ساماندهی

آن ارائه شد. با وجود فرسودگی بافت با بهره‌گیری از یک روش علمی و جامع و با توجه به شاخص‌های ذهنی و عینی استخراج شده از نظریات و تعاریف موجود در این زمینه که در قالب ۶ مولفه تقسیم‌بندی گردید، در مدل تحلیل عاملی اثبات شد که در این محله سطح کیفیت زندگی در نواحی شمالی مطلوب‌تر می‌باشد. سپس با شناسایی ابعاد تاثیرگذار در محله همت‌آباد اثبات شد که بعد دسترسی پذیری با کسب بیشترین امتیاز بسیار مناسب‌تر از ابعاد دیگر در ارتقا کیفیت زندگی تاثیرگذار است. همچنین بعد جمعیتی که پس از دوران عامل‌ها در تحلیل عاملی آخرین رتبه را بدست آورد کمترین تاثیر را در میزان کیفیت زندگی شهری نمونه موردی دارد.

در بررسی‌های انجام شده در این تحقیق، مشخص شد مردم محله تمایل بالایی برای بهبود شرایط محل زندگی خویش دارند، فقط به دلیل نداشتن توان مالی ناچار مجبور به زندگی در محله با این وضعیت می‌باشند. هر چند راهکارهایی در راستای ارتقای کیفیت زندگی شهری ارائه شد اما بدیهی است تا زمانی که توانایی اقتصادی مردم محله پایین باشد و کمکی از سمت دولت انجام نگیرد محله به چنین وضعیتی ادامه خواهد داد.

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

در طی پژوهش و روندی که در این پژوهش وجود داشت، تنها به مولفه‌های کالبدی و عملکردی در محله همت‌آباد در جهت ارتقا کیفیت زندگی پرداخته شد. با توجه به اینکه کیفیت زندگی مولفه‌های دیگری چون اجتماعی، اقتصادی، جمعیتی و ... را شامل می‌شود بهتر است ابعاد و مولفه و شاخص‌های مربوط به آنها نیز به منظور ارتقا کیفیت زندگی در نظر گرفته شود.

منابع

۱. بحرینی، سید حسین (۱۳۸۹)، فرآیند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم.

متخصصان مدیریت شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال اول، شماره ۳.

15. Carmona, Matthew and Heath, Tim (2003) public places, Urban places. Architectural press.
16. Das. D (2008), Urban Quality of life: A case study of Guwahati, social Indicators Research
17. Hall, T., 1998, Urban geography. London and New York. Rutledge. Harpham. T. Burton, S., Blue, I. 2001. Healthy city project in Developing countries: the first Evaluation, south Bank university, London, 16(2):111-125.
18. Lee, Y.J. (2008) Subjective Quality of Measurement in Taipei, Science Direct, Building and Environment, No.43.
19. Martins, I, Sá Marques, T(2009): Evaluating quality of life in cities Towards new tools to support urban planning (internet, Accessed in 14 April 2012).
20. Taylor, J, 1998, Sustainable, development a Dubious Solution, policy analysis. NO76. UN Habitat, 2011.
21. Van poll, R. 1997. the perceived Quality of the urban Residential Environment. A Multi-Attribute Evaluation, university of Groningen (RuG), the Netherlands.
22. Young. D. Richard (2008) Quality of Life Indicator Systems Definitions, Methodologies, Uses, and Public Policy Decision (Internet, Accessed in 14 April 2012).

۲. بیگدلی، داود؛ (۱۳۸۳)؛ ساماندهی اسکان غیر رسمی، نمونه مطالعاتی: کوی فاطمیه زنجان؛ پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد؛ دانشگاه زنجان؛ دانشکده جغرافیا.
۳. حاجی یوسفی، علی (۱۳۸۵)، کیفیت زندگی و راهبردهای اصلاحی، نشریه دهاتی، شماره ۲۸.
۴. حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۹۲)، کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، آزادپیمان. تهران.
۵. رضازاده، راضیه و علی سلسله (۱۳۹۲)، بررسی رابطه سرمایه‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی توسعه محله مینا، مجله علمی و پژوهشی مدیریت شهری، شماره ۳۲.
۶. رضوانی، محمدرضا و همکاران (۱۳۸۸)، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۲.
۷. طیبیان، منوچهر و شهرزاد فریادی (۱۳۸۴). ارزیابی کیفیت محیط‌زیست شهر تهران، نشریه محیط‌شناسی، شماره ۲۸.
۸. غفاری، غلامرضا و رضا امیدی (۱۳۸۸)، کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی، تهران، نشر شیراز.
۹. کوبکی، افشین و همکاران (۱۳۸۴)، برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره ۱۲.
۱۰. محمودی نژاد، هادی و علی رضا صادقی (۱۳۸۸)، طراحی شهری از روان‌شناسی محیطی تا رفاه اجتماعی، انتشارات هله.
۱۱. معاونت برنامه ریزی توسعه سازمان زیباسازی شهر تهران (۱۳۹۲)، کیفیت زندگی شهری. تهران: هنر معماری قرن.
۱۲. موسوی، میرنجف و همکاران (۱۳۹۲). تحلیل سرمایه اجتماعی شهروندان و تاثیر آن بر کیفیت زندگی، مورد مطالعه: محله‌های شهر میاندوآب. مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۵. شماره ۴.
۱۳. مهندسین مشاور شارمند، گزارش مطالعات طراحی شهری و تعریف پروژه‌های نوسازی همت آباد، ۱۳۸۷.
۱۴. وظیفه‌دوست، حسین و مهدی امینی (۱۳۸۸)، بررسی میزان اهمیت شاخص‌های کیفیت زندگی شهری تهران از دیدگاه مدیران و

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی